

HET "PALEIS" TE GOIRLE

In de tweede jaargang van dit tijdschrift - nr. 3, november 1971 - vermeldt J.M.A.P. van Gils in zijn artikel "Pastoor de Beeck en de weldoeners van zijn kerk" terloops het Goirlese toponiem "het Paleis" en geeft verder als zijn mening te kennen dat met deze benaming de pastorie van Goirle wordt bedoeld.

Waarop baseert de heer Van Gils deze verklaring? Hij schrijft: "De waarde van deze pastorie met bijbehorende gebouwen en gronden was 500 gulden." f 500,-- vindt de heer Van Gils in deze jaren een abominabel hoog bedrag voor een huis te Goirle en de pastorie moet dus in vergelijking met de overige bebouwing iets geweldigs zijn geweest.

Ik weet niet tot welke bespiegelingen de heer Van Gils zou zijn gekomen als hij geweten had dat de pastorie niet voor 500 gulden van de hand ging maar voor 875 en in de veertigste penning werd aangeslagen voor 21 gulden, 17 stuivers en 8 penningen (erfbrief van 20-3-1781, berustende op de pastorie St.-Jan te Goirle).

De benaming het Paleis komt het eerst voor in een Goirlese akte van het jaar 1533 en wordt omschreven als een huis, hof met gronde en erffnisse gelegen te Goirle bij de watermolen. Idem in 1536 als: huis, hof, schaapskooi, torfschop met zijn gronde en erffnisse.

In 1569 lezen we: "een stuck lants bij de watermolen geheyten dat Paleis". In 1592: "een stuck lants tot saaylandt ende weye liggende geheyten het Paleis bij het molenveldt ter plaatse geheyten aan de Wachtelberch bij de watermolen".

Wij moeten dus aannemen dat het huis is verdwenen en de benaming is overgegaan op de plaats waar het Paleis eens had gestaan. Na 1592 komt het toponiem het Paleis in de Goirlese akten niet meer voor.

Zover momenteel mijn kennis over de Goirlese kerkgeschiedenis strekt, bezit Goirle in de jaren dat men spreekt over een huis geheyten dat Paleis nog geen officiële pastorie en daartoe de eerste pastorie uit het jaar 1588.

In het jaar 1588 - tijdens het pastoraat van Christiaan Laurentius Daniels - komt de gehele Goirlese gemeenschap bijeen om volgens mensen heugenis en op hunne mannen waarheid te verklaren dat in het jaar 1528 twee kerkmeesters van Goirle, met name Wouter Jan Soffaerts en Hendrik Jan Gerdts, een stuk grond kopen ter grootte van 32 roeden; zij kopen deze grond van Wouter van Haren, priester. Op deze grond timmeren zij een huis, gestaan en gelegen achter de kerk bij de school, en verhuren huis, grond en erffnisse aan arme mensen, die als huur hiervoor 9 Carolus gulden per jaar moeten betalen aan de kerkfabriek van Goirle.

In de loop der jaren raakt het huis totaal in verval en men

is niet bij machte geweest het te repareren. De bewoners betalen al sinds 1581 geen huur meer en zijn bovendien armlastig. In het jaar 1588 besluit de Goirlese gemeenschap het huis te verkopen. Zij kunnen dit echter niet eigenmachtig doen en hebben daarvoor toestemming nodig van de bisschop van 's-Hertogenbosch. De bisschop geeft zijn fiat en adviseert het huis tegen een kleine vergoeding te verhuren aan pastoor Christiaan Daniels die geen pastorie heeft; hij geeft het kapittel van Hilvarenbeek in overweging ook voor dit huis (pastorie) iets aan de kerkmeesters te betalen (Tilburg 14 maart 1588 verleden voor Berthout Back, schout, en Nicolaes Peter Aerdt Sterts en Michiel Jan Soffaerts, schepenen der heerlijkheid).

Ik kom tot de overtuiging, vooral aan de hand van bovenstaande akte, dat de pastoors van Goirle, ook al resideren zij zogenaamd in Goirle, niet in het bezit zijn van een pastorie, doch de bediening van de kerk van Goirle waarnemen vanuit Hilvarenbeek. Van pastoor Christiaan Daniels is het trouwens bekend dat hij tijdens zijn pastoraat deelneemt aan het dorpsleven van Hilvarenbeek en daar lid was van het St.-Jorispilde.

De eerste officiële pastorie dateert dus uit 1588, en zij was gelegen achter de kerk bij de school. Veel plezier heeft Daniels van zijn bouwvallige pastorie niet gehad. In 1591 is deze pastorie reeds afgebroken en hij koopt van het kerkbestuur de grond ter grootte van 32 roeden waarop de eerste pastorie had gestaan. Tevens koopt hij van Jan Ghoyart Crillaerts een huis met hof, schop met de bijbehorende grond, ongeveer ter grootte van twee lopense, gelegen bij de kerk, en een schuur, een brouwhuis "metter schole daaraan staande", ook bij de kerk gelegen.

Het huis met hof en schop plus de grond achter de kerk schenkt hij op 9 januari 1598 aan zijn opvolger Peter Vincent van Dun met de bedoeling dat pastoor Van Dun en zijn opvolgers dat huis als pastorie zullen gebruiken, met andere woorden dat zij voortaan op de pastorie in Goirle zullen resideren.

Pastoor Daniels stelt tegenover de schenking de verplichting dat Van Dun elk jaar 9 Carolus gulden zal betalen aan de kerkmeesters van Goirle, hetzelfde bedrag dat vroeger door de arme mensen als huur werd betaald voor het huis achter de kerk bij de school (Tilburg R. 344-1598-45v).

Pastoor Van Dun accepteert de schenking en woont voortaan op de nieuw gecreëerde pastorie waarvan de begrenzing luidt: "gelegen ter plaatse geheyten bij de kerk aldaar, tusschen erffenisse Adriaenen Aert Ravels deenzijde, ende tusschen erffenisse des voirschreven Anthonis Aelwijns danderzijde, ende metten Heeren Jans van Braght oyck deen eynde, hodende metten anderen eynde aende gemeyn strate".

Van pastoor Johannes Vils of Wils, een der voorgangers van Christiaan Daniels, is het bekend dat hij te Goirle resideerde.

De pouillés van Luik - pastoorslijsten - geven voor zijn pastoraat 1482 - ... Op 12 mei 1482 krijgt pastoor Vils van zijn superieuren verlof om een oud huis te verkopen; de opbrengst moet terugkomen aan de kerk. Wij hebben hier dus met een kerkelijk bezit te doen; of het een oude pastorie is, blijft in het onzekere.

De pastoor woont met zijn vrouw Elisabeth Reins en zijn zes kinderen Willem, Peter, Cornelis, Maria, Catharina en Barbara te Goirle, echter niet in een pastorie bij de kerk of de watermolen, maar in het dorp, "waar Here Jan plach te wonen" (Tilburg R. 265-1514-28). Hij sterft in 1493 (Tilburg R. 253-1493-4).

Pastoor Vils bezat de "licentia testandi", dit wil zeggen verlof om zelf bij testament zijn erfgenamen te mogen aanwijzen. Hij laat een testament na waarin hij aan zijn eventuele opvolger of plaatsvervanger 27 Rijnse guldens vermaakt met de verplichting hiervoor ten eeuwigen dage voor zijn zielerust een zingend jaargetijde te houden. Zijn kinderen verkopen de pastorie in het dorp aan Bastiaan Peter Rubbensz (Tilburg R. 274-1528-14v).

In de Tilburgse akten van 1533 en 1536 wordt het Paleis gesitueerd bij de watermolen. De ligging van de pastorie te Goirle wordt in de betreffende akten steeds aangegeven als achter of bij de kerk. De bewering van de heer Van Gils, pastorie alias Paleis, wil er bij mij dus niet in.

Toch heeft het Paleis bestaan; de Goirlese goegemeenschap heeft niet voor niets een bouwwerk het predikaat paleis toebedacht. Onder paleis verstaat men onder andere een aanzienlijk, deftig huis; de woning van een voornaam heerschap of een huizinge die sierlijk, groots en heerlijk aandoet... Dat heb ik gelezen en in arren moede ben ik verder te rade gegaan bij de heer Ferdinand Smulders. Hij vertelde mij het volgende. Het gaat hier om het paleis bij de watermolen. Molenaarshuizen, vooral bij watermolens, vielen op door hun bouwtrant; zij hadden dikwijls een groots aandoend voorkomen. Het kan dus bestaan dat de kleine man de woning van de molenaar - ook niet de eerste de beste - als paleis betitelt. Persoonlijk heb ik nog gedacht aan een huis uitgerust met een palei, een hijswerktuig om lasten op te takelen.

Resumerend: het Paleis bij de watermolen kan het woonhuis van de molenaar zijn geweest, dat na 1536 is verdwenen.

C. Robben